

ПРИЛОЗИ

ЗА КЊИЖЕВНОСТ, ЈЕЗИК, ИСТОРИЈУ И ФОЛКЛОР

*Non sunt contemnenda quasi
parva sine quibus magna constare
non possunt.*

S. Hieronymus

ОСНИВАЧ
ПАВЛЕ ПОПОВИЋ

УРЕДНИШТВО
ЗЛАТА БОЈОВИЋ, СЛОБОДАН ГРУБАЧИЋ, JOLANTA DZIÓWA,
GIORGIO ZIFFER, MILICA JAKÓBIEC-SEMKOWOWA,
ТОМИСЛАВ ЈОВАНОВИЋ, ЈОВАНКА КАЛИЋ-МИЈУШКОВИЋ,
НАДА МИЛОШЕВИЋ-ЂОРЂЕВИЋ, ДРАГАНА МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ,
JOHANNES REINHART, ЂОРЂЕ ТРИФУНОВИЋ

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
ЗЛАТА БОЈОВИЋ

КЊИГА ОСАМДЕСЕТ ЧЕТВРТА
2018

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
БЕОГРАД
2018

насловним страницама књига, аутографима, писмима – Драгише Живковића, Добрице Ћосића, Предрага Палавестре и др.) и *Хронику* о десет година деловања Задужбине „Николај Тимченко” коју исписује Предраг Стајић. Прегледности Зборника доприноси Преглед имена.

Приказ завршавамо изводима из беседе филозофа Драгана Жунића, награђеног за књигу *Причење смисла: књижевности и сазнање*: „Књижевност, као уметност, јесте пут који води раскринкавању најдубљих тајни човекова света и живота, али не на нивоу чињеница и појмова (што је посао методолошки суспрегнутих форми науке односно философије), већ на нивоу смисла. О томе прича књижевно дело” (305). Упркос прогонима, претњама и изопштености, „Николај Тимченко поручује да – и у немогућности умнога дијалога са властима и средином, при увиду у немогућност рационалнога уређивања света, и при животном избору повлачења уз усуд несхваћености – да чак и онда тихи рад има смисла, па, дакле, и онда када се привремено не види и не чује од естрадне буке псеудополитике, псеудоуметности, псеудофилософије и назовиживота” (307).

Наталија Лудошки

УДК 811.163.41.09

АЛЕКСАНДАР БЕЛИЋ – СРПСКИ ЛИНГВИСТА ВЕКА.

Књига 1. *О Александру Белићу на Научном састанку слависта у Вукове дане (1971–2016)*, 2016, 382 стр. Књига 2. *Александар Белић и страни слависти. Под кровом Српске академије наука и уметности*, 2017, 382 стр; Књига 3. *Александар Белић и „београдски стил”*, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Међународни славистички центар, Београд, 2018, 340 стр.

Три године пред XVI међународни славистички конгрес Филолошки факултет Универзитета у Београду и његов Међународни славистички центар, прегалаштвом великог броја сарадника, почели су да издају зборнике посвећене стваралаштву, лингвистичким достигнућима и друштвено-културним прегнућима Александра Белића, великана српске науке о језику прве половине XX века, али и значајног посленика на пољу културе и друштвенополитичке делатности.¹ Редакцију овог трокњижја

¹ Белићу су се поводом разних животних јубилеја одуживали прилозима о његовој лингвистици, или инспирисани његовом лингвистиком, његови сарадници – угледни

сачињавали су: Јелица Јокановић Михајлов, Ана Кречмер, Александар Милановић, Драгана Мршевић Радовић, Живојин Станојчић, Љиљана Суботић и Галина Тјапко, а Уређивачки одбор је имао следеће чланове: Александра Вранеш, Драгана Мршевић Радовић, Бошко Сувајџић, Љиљана Бајић, Петар Буњак, Милосав Тешић, Предраг Пипер, Срето Танасић, Вељко Брборић, Јован Делић и Весна Половина.

Прва књига зборника изашла је поводом сто четрдесете годишњице рођења Александра Белића 2016. године. Она носи наслов *О Александру Белићу на Научном саставу славистици у Вукове дане (1971–2016)*. Уредници књиге су Драгана Мршевић Радовић, Бошко Сувајџић и Александар Милановић, а рецензенти су Срето Танасић и Владимир Осолник. Ова књига представља тематски распоређене радове, у којима су изнети систематички и критички погледи на Белићеву лингвистичку и филолошку мисао, методологију, достигнућа и делатност у развоју науке о језику у Србији из угла савремених проучавалаца језика. После предговора Уредништва, *Александар Белић – српски лингвистика века*, следи обиман уводни рад Живојина Станојчића: *Александар Белић и наши књижевни језик – грамаћичко мишљење Александра Белића (19–41)*, у коме се свестрано сагледава Белићев допринос развоју и стабилизацији српског књижевног језика.

У зборницима *Научни састав славистици у Вукове дане* из раздобља од 1971. до 2016. године о Белићу заступљено је 23 рада од 20 аутора.² Најпре се издвајају студије у којима се разматрају Белићеве теоријски погледи на језик и методолошке поступке у науци о језику. Такви су, пре свега, радови Хилмара Валтера: *Студије и промоција Александра Белића на Лајпцишком универзитету у оквиру развоја србрократистике (45–53)*, Весне Половине: *Етимолошке основе Белићеве опште лингвистике (55–75)*, Јасмине Московљевић Поповић: *О пореклу и еволуцији језика – поређење Белићевих и савремених лингвистичких схватања (77–98)*, Радоја Симића: *О унутрашњој форми језика (99–113)* и овој групи би се могао придружити рад Љубомира Михаиловића: *Белићев погледи на природу и улогу језичког осећања (115–122)*. Два рада посвећена су Белићевом схватању стила и стилистике, најпре рад Радоја Симића: *О*

страни и домаћи лингвисти (домаћи – често његови ученици): *Zbornik filoloških i lingvističkih studija A. Beliću povodom 25-godišnjice njegova naučnog rada posvećuju njegovi prijatelji i učenici*, Београд: Изданје akad. књиžаре S. В. Свјановића, 1921, 264 стр. + XVIII; *Зборник лингвистичких и филолошких радова А. Белићу о четрдесетогодишњици његова научна рада посвећују његови пријатељи и ученици*, Београд: Штампарија „Млада Србија“, 1937, 470 стр.; *Зборник радова Филозофског факултета II*, Београд, 1952 (у овом зборнику прилоге имају само домаћи лингвисти) и после његове смрти *Зборник радова о Александру Белићу*, ур. Михаило Стевановић, САНУ, Посебна издања књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28, Београд, 469 стр.

² Зборник садржи на крају библиографске напомене о сваком раду.

Белићеву њојмовно-термиолошком систему са гледишта науке о сцишту (123–139) и Весне Половине: *Стилистика лингвистичких текстова* (141–149). Студијом Миодрага Јовановића: *Белићеве мисли о Вуку као дијалектологу* (151–168) износи се Белићева оцена Вуковог избора дијалекатске основице књижевног језика и Вукове поделе народних говора. Тиме се, на неки начин, прелази на област Белићевих дијакхроничких истраживања, филолошких и историјскојезичких разматрања, што је било у духу младограматичарске школе. Тим темама су се посветили: Слободан Павловић: *Белићев теоријско-методолошки приступ историјској драматизици (прилог историји србистике)* (169–180), Александар Милановић: *Теоријско-методолошки оквир Белићеве периодизације развоја српскохрватског језика* (181–193) и Бранкица Чигоја: *Неколико напомена о терминима зетско-хумски и рашки правопис* (195–202). О Белићевим погледима на синтаксичко устројство реченице у зборницима *Научни саставник слависта у Вукове дане* писано је у радовима Владиславе Ружић: *Актуелност Белићевог погледа на глатолске дојуне* (203–214), Миљивоја Алановића: *Еволуција начела структурне организације реченице у српској лингвистици* (215–226) и такође истог аутора *Концепти везе и зависности у Белићевом моделу устројства реченице* (227–239). Синтагматским односима, односно „улогом значења и синтаксичких односа саставних делова једне синтагме” бавио се Славко Станојчић у раду *Однос лексеме и њеног окружења – на примерима из два различита дискурса* (241–250). Морфолошким питањима у Белићевом учењу посвећени су радови Сање Ђуровић: *Значај Белићевих погледа на врсте речи* (251–259), Марине Спасојевић: *Белићево схватање глатолског вида и његов утицај на развој асемантичких погледа у србистички* (261–273) и Александра Стефановића: „*Substantivum adverbiale*” или посебан поглед Александра Белића на бројеве као прилошке речи (275–286). Рад Милоша Ковачевића: *Српски језик и ћирилица у поку Првога светског рата* (287–300) с великим се разлогом нашао међу корицама овог зборника, јер, између осталог, указује на улогу Александра Белића у остварењу српског југословенског програма, поводом кога Белић у студији *Србија и јужнословенско питање* (Ниш, 1915) истиче да је несумњиво језик показатељ једне етничке целине. Изузетно је био велики допринос Александра Белића у успостављању правописних норми, о чему је писао Вељко Брборић у раду *О правописном раду Александра Белића* (301–317). Потом следе студије новије и средње генерације лексикографа на изради Речника САНУ, који разматрају Белићеву улогу, виђење и разраду концепције овог речничког горостаса. То су радови Ненада Ивановића: *Лексикографска мисао Александра Белића* (1926–1955) (319–343) и Неђе Јошића: *Белићева лексикографска гледишта и Речник САНУ* (345–355). Последњи прилог у књизи Марине Спасојевић: *Александар Белић као њокрећач лингвистичке ѡериодике на ѡочейку XX века* (357–368) указује

на његов значај у посредном организовању и развијању научног живота у Србији кроз периодичку – оснивањем часописа „Српски дијалектолошки зборник” (1905), „Јужнословенски филолог” (1913) и „Наш језик” (1932). После биографија аутора (369–375) и библиографских напомена о радовима (377–382), доноси се, као прилог (непагинирано 24 стр.): *Извештај о Међународном славистичком састанку одржаном у Београду од 15. до 21. септембра 1955.* Значај тога састанка за развој славистике је велики јер је на њему донета одлука којом је остварена Белићева идеја изнета 1929. године на Првом конгресу словенских филолога у Прагу о успостављању сталне научне сарадње, размене идеја, научника и публикација у словенском свету, организовању конгреса и конференција.

Другу књигу, под насловом *Александар Белић и савршени славистици. Под кровом Српске академије наука и уметности*, уредили су Драгана Мршевић Радовић, Бошко Сувајчић и Срето Танасић, а рецензирани је Петар Буњак и Владимир Осолник. Ова књига доноси како нове радове, у којима се сагледава Белићева сарадња са страним славистима и његово место на карти светске лингвистике, тако и неколико прештампаних текстова, део приређене Белићеве преписке, као и транскрипте Белићевих докумената из Архива САНУ и др. Као врста предговора, на самом почетку књиге, налази се текст Драгане Мршевић Радовић: *Александар Белић и савршени славистици. Под кровом Српске академије наука и уметности* (13–18), у коме се подсећа на оригиналност и самосвојност Белићевих лингвистичких мишљења, на његов искорак од младограматичара ка структурализму, као и на његову друштвену делатност у удружењима у Паризу, потом на Првом конгресу словенских филолога у Прагу 1929. године. Нарочито се пажња посвећује Белићевој улози после Првог светског рата у Паризу, где се, између осталог, окупља група српских универзитетских прегалаца, а такође и из других југословенских центара, и оснивају организацију „La Ligue des Universitaires Serbo-Croato-Slovene” и почињу да издају публикацију „Revue Jougoslave”. Потом је основан и Институт за проучавање словенства (L’Institut d’Etudes Slaves), са задатком да шири и развија славистику у Француској и приближи француском народу историју и културу словенских народа. У овој књизи се код нас први пут објављује текст Александра Белића о Институту словенских студија у Паризу у оригиналу, на француском језику, и у преводу Небојше Маринковића на српски језик – Alexandre Belitch: *Institut d’Etudes Slaves a Paris / Александар Белић: Институт словенских студија у Паризу* (19–37).

Следи део књиге насловљен *Александар Белић и савршени славистици* (29–191). Посебна пажња, на основу архивске грађе, усмерена је у раду Бојана Ђорђевића: *Александар Белић и савршени славистици у Српској академији наука и уметности* (31–40) на документа којима је Белић препоручивао стране слависте Српској академији (С. Куљбакин, А. Меје,

О. Зубати, А. Хујер, А. Вајан). О деловању страних слависта и њиховој вези са Белићем говори текст Радојице Јовићевића: *Дојринос Сѣјейана Куљбакина српској палеославистици* (41–47). Како је у претходној књизи и писано, Белић је био утемељивач српске лингвистичке периодике првих деценија XX века, а посебно о Белићевој улози и значају за издавање часописа „Јужнословенски филолог” (1913) и о утицају овог часописа на развој србистике и славистике писао је Срето Танасић: *Александар Белић и „Јужнословенски филолог”* (49–65). О томе колики је углед Белић имао у свету сведочи удео угледних страних слависта који су се одазвали својим прилозима за зборнике Белићу у част 1921, 1937. и 1976. године (А. Меје, А. Хујер, Б. де Куртене, Р. Јакобсон, Н. Трубецки, М. Фасмер и многи други) може се читати у прилогу Марине Спасојевић: *Страни славистици у зборницима објављеним у част Александра Белића* (67–77). Утицај, углед и везе Александра Белића у иностранству приказани су и сумирани у раду Неђе Јошића: *Александар Белић у споменама страних славистици* (79–90) објављеним у зборнику посвећеном Белићу 1976. године (А. Вајан, Р. Јакобсон, Б. Бернштајн, Е. Хил). Какав је однос имао Белић са лингвистима из југословенских кругова, види се из рада Радоја Симића: *Сарадња научних радника филолошке стипендије из јужнословенских центара ван Београда у Белићевим и ’белићевским’ едицијама* (91–122). Овде се преноси и текст реферата Александра Белића који су, на основу сачуваних стенограмских бележака, приредили и објавили руски лингвисти П. А. Дмитриев и Г. И. Сафронов: *Реферати Александра Белића на Лењинградском славистицичком научном састанку 1946. г.* (123–133) у зборнику поводом стогодишњице Белићевог рођења. Такође из истог извора доноси се и преписка са руским славистом П. Симонијем на крају XIX и почетком XX века, коју је приредио Н. И. Толстој: *Из епистолярног наследства академика А. Белича (Писма А. Белича к П. К. Симони, 1898–1904 гг.)* (135–145). На крају овог дела зборника Јаромир Линда у раду *Прејиска Александра Белића са научницима у Чехословачкој* (147–191) доноси необјављену преписку Александра Белића са чешким славистима, пре свега, са Мурком.

Други део књиге носи наслов *Под кровом Српске академије наука и уметности* (193–317). Најпре у свом обимном прилогу Стана Ристић и Ненад Ивановић: *О лексикографији Александра Белића – из необјављених рукописа* (195–260) доносе четири документа: 1. Писмо Александра Белића Председништву Краљ. Академије /поводом организације рада у Лексикографском одсеку и оцени понуђене збирке речи/ (10. 1. 1921); 2. Писмо Александра Белића Академији филолошких наука /извештај о раду Лексикографског одсека од 1901. до 1920. године/ (23. 1. 1921); 3. Александар Белић, *Српски речник књижевнога и народнога језика* (1926); 4. Александар Белић, *Увод* (у први том Речника САНУ), нацрт (1955). Сви ови документи се првенствено односе на организацију рада

и концепцију израде Речника САНУ. На следећем месту налази се рад Милице Радовић Тешић: *О лингвистичким саставцима у Институту за српски језик САНУ (од 24. 10. 1952. до 12. 5. 1958. године)* (261–272), са прилогом *Записник лингвистичких саставака при Институту за српски језик Српске академије наука* (273–317), где је анализирано и потом транскрибовано укупно 13 записника са састанака – разговора и дискусија о различитим лингвистичким проблемима које је Белић водио у Институту за српски језик. То сведочи о његовој улози у развоју и унапређењу лингвистичког кадра и о томе како се стварала „Белићева школа”. И на крају ове књиге налазе се *Биографије аутора* (319–323) и *Библиографска напомена* (325–328).

Трећа књига едиције *Александар Белић – српски лингвиста века* носи наслов *Александар Белић и „београдски стил”*, а уредили су је Драгана Мршевић Радовић, Бошко Сувајчић и Александар Милановић, док су рецензије дали Петар Буњак и Владимир Осолник. На првом месту налази се изванредна по својој информативности и свеобухватности студија једног од уредника – Александра Милановића: *Александар Белић и „београдски стил”* (13–30). Овом студијом даје се преглед генезе термина „београдски стил”, његове употребе пре Белића и Белићевог схватања и тумачења, као и вредности и перцепцију које овај термин има данас. Потом се доносе Белићеве текстови (31–49): „*Београдски стил*” (31–37); *Насиље над језиком* (37–42); *Београд и књижевни језик* (42–47); *Од Вука до Андрића*; *Поводом Ракићева језика* (47–49). Термин „београдски стил” потиче од Скерлића, који га је стављао под знаке навода, Исидора Секулић га је користила без задршке, али се Александар Белић први као лингвиста посветио проучавању овог феномена, чије клице види још од Вука. Према његовом схватању, може се говорити о београдском књижевном језику као уједначеном језику београдских интелектуалних кругова, а синтагму „београдски стил” такође релативизује, стављајући је под наводнике.

Главни део књиге *Александар Белић и „београдски стил”* (51–325), иако формално није подељен, устројен је тако да прво долазе радови проучавалаца језика, потом текстови самих представника и твораца „београдског стила”, у којима они говоре о језику у књижевности, односу језика и стила, и на крају су студије проучавалаца књижевности, који из свог угла осветљавају однос језика и стила. Прва четири рада – Павла Ивића: *Епоха кристализације стандардног језика (1878–1918)* (53–59), Живојина Станојчића: „*Београдска лингвистичка школа*” *А. Белића и књижевни језик нашег времена* (61–77), Миодрага Јовановића: *Александар Белић о Вуковим погледима на језик књижевника свога времена као постојању стварања „београдског круга”* (79–88) и Владе Ђукановића: „*Београдски стил*” – *преломни период у развоју српског стандардног језика* (89–101) – посвећена су стабилизацији и развоју српског књи-

жевног језика на Вуковој основици на самом почетку XX века, улози представника језика београдских интелектуалаца на уобличавање тога језика те, несумњиво, Белићевом тумачењу, оцени и интерпретацији тога идиома. У неколико радова се разматрају стилске особености појединих аутора у односу на „београдски стил” – Галина Георгијевна Тјапко: *Књижевно-језички њојам „београдски стил” код Јована Скерлића* (103–114), Александар Милановић: *Језик Милана Ракића и „београдски стил”* (153–169), Миљивој Павловић: *Неке особености стила Михаила Пејровића и његов значај за стилистику* (129–143), Берислав Николић: *Прилози проучавању стила Лазе К. Лазаревића* (145–151), а Белићу као стилистичару посвећен је рад Јелене Јовановић Симић: *Белић о стилистици, и о стилистици српског језика* (115–128). Како су на стил и употребу језика код књижевника гледали, као и како су „београдски стил” разумели, вредновали и тумачили његови творци, може се читати у избору следећих текстова – Јован Скерлић: *Књижевни језик и стил* (171–172), Исидора Секулић: *Београдски стил* (173–178), Јован Дучић: *Своменик Војиславу* (179–184) и Слободан Јовановић: *Бољдан Појовић* (185–206). Радови до краја књиге посвећени су сагледавању језика књижевних стваралаца као творца књижевног језика – Новице Петковића: *Језик, књижевност и култура* (207–215), Јована Делића: *Импликације стора око Насијасијевићевог језика: А. Белић, И. Андрић, С. Винавер и М. Насијасијевић* (217–234), Леона Којена: *Уз Антологију српске лирике 1900–1914* (235–265), Милосава Тешића: *Певање као сурова и врла мера ћушања* (267–299), Весне Матовић: *Писци као творци српског књижевног језика* (301–311) и Бошка Сувајџића: *Иво Андрић о Вуку као писцу* (313–325). Последње стране доносе и у трећој књизи *Биографије аутора* (327–333) и *Библиографска напомена* (335–340).

И на овом месту, неизоставно је поменути новопокренуту едицију истог издавача *Библиографије: слависти који се памће*. Очекивано, књига 1 носи наслов *Александар Белић (1876–1960)*, Београд, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Међународни славистички центар, 2018, 220 стр. Књигу су приредиле Драгана Мршевић Радовић, Милица Радовић Тешић, Снежана Кутрички и Катарина Тодоровић. Књига садржи кратку аутобиографију, затим сећања Белићевих унука Марине Косанић и Мирјане Лукачевић, текст о Белићевом животу, делу и стваралаштву из пера Михаила Стевановића, сећања Исидоре Секулић, Бранислава Милановића и Рашка Јовановића и библиографију Александра Белића, коју је сачинила Марија Вучковић и допунила Ана Голубовић.

Ове књиге, с једне стране, бацају ново светло на стваралачке домете великана Александра Белића, који је, по речима Р. Бошковића, био „сам школа за себе”, а с друге стране, одају поштовање српском лингвисти и друштвеном прегаоцу, који је својим талентом, радом и пожртвованошћу стекао име светскога гласа и србистику подигао у ранг других

славистичких дисциплина. И још једна чињеница која потврђује његову величину јесте та што је Трећи међународни славистички конгрес, који је 1939. године требало да се одржи у Београду и за који је био припремљен материјал, Белић одложио за боља времена – у знак солидарности због страдања пољског народа. Ипак, после скоро 80 година слависти су се састали у Београду, а Белићева лингвистичка мисао је једнако жива и актуелна, као и његова идеја са Првог конгреса словенских филолога 1929. године у Прагу о повременом конгресном састајању представника словенске филологије.

Марина Љ. Спасојевић

УДК 821.163.41.09(082)

*КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК У ДРУШТВУ СРПСКЕ
СЛОВЕСНОСТИ*, ур. Злата Бојовић, САНУ, CLXVIII,
Одељење језика и књижевности, књ. 29, Београд,
2017, стр. 223.

Публикација под насловом *Књижевности и језик у Друштву српске словесности* садржи петнаест радова посвећених делатности Друштва српске словесности, уз Поздравну реч академика Предрага Пипера *О словесности*, у којој је темељно образложен како појам *словесности*, као и развојни пут Друштва српске словесности до данашњег времена. Злата Бојовић у раду под насловом *Књижевности у Друштву српске словесности* детаљно прати развој свих најбитнијих родова и жанрова српске књижевности, узимајући у обзир деловање најзначајнијих чланова Друштва српске словесности који су допринели утемељењу нове српске књижевности и њеног истраживања. Ауторка подробно представља удео књижевности од самог оснивања Друштва, као и његове чланове, попут Вука Караџића, Петра Петровића Његоша, Стерије Поповића, Симе Милутиновића, Јана Колара, Јакоба Грима и других знаменитих књижевника, који су допринели да се српска књижевност призна, добије могућност да се развија у свим правцима и буде објављивана у поузданим издањима. У раду је истакнута и нарочита важност периода у коме је стасавало Друштво српске словесности, а коме је српска књижевност већ на самом почетку дала специфичан значај.